

РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ, ФОРМ ТА
МЕТОДІВ НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ
В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ**

Збірник наукових праць

Наукові записки
Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 26

Заснований в 1996 році

Рівне – 2003

ББК 74.20

О - 59

УДК: 37: 371: 372: 373: 374: 376: 378: 379

Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць.

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 26. — Рівне: РДГУ, 2003. — 170 с.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем теорії педагогіки, психології, дидактики, історії педагогіки, методики навчання, виховання, розвитку, трудової та графічної підготовки і профорієнтації дітей та учнівської молоді в закладах освіти.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, практичних психологів, вихователів, учителів, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Хом'як Іван Миколайович – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет).

Заступник головного редактора:

***Янциур Микола Сергійович** – кандидат педагогічних наук, професор (відповідальний секретар) (Рівненський державний гуманітарний університет).*

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Бех Іван Дмитрович – доктор психологічних наук, професор, член-кореспондент АПН України (Інститут проблем виховання АПН України);

Воробйов Анатолій Миколайович – кандидат педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Дем'янчук Анатолій Степанович – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АНВШ України (Міжнародний університет „Рівненський економіко-гуманітарний інститут” ім. академіка Степана Дем'янчука);

Карпенчук Світлана Григорівна – кандидат педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Коваль Ганна Петрівна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Левківський Михайло Васильович – доктор педагогічних наук, професор (Житомирський державний педагогічний університет ім. Івана Франка);

Лисенко Неля Василівна – доктор педагогічних наук, професор (Прикарпатський державний педагогічний університет ім. В. Стефаника);

Лісова Світлана Валеріївна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Малафійк Іван Васильович – кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Мітюров Борис Никифорович – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Павелків Роман Володимирович – кандидат психологічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Павлютенков Євген Михайлович – доктор педагогічних наук, професор (Запорізький обласний інститут удосконалення вчителів);

Пальчевський Степан Сергійович – кандидат педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Пасічник Ігор Демидович – доктор психологічних наук, професор (Національний університет “Острозька Академія”);

Поніманська Тамара Іллівна – кандидат педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Савчин Мирослав Васильович – доктор психологічних наук, професор (Дрогобицький державний педагогічний інститут ім. Івана Франка);

Терещук Григорій Васильович – доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПН України (Тернопільський державний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка);

Тищук Віталій Іванович – кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Затверджено Вченою Радою Рівненського державного гуманітарного університету (протокол №9 від 25.04.2003 р.).

Збірник затверджений ВАК України як наукове фахове видання, в якому можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня доктора і кандидата наук з педагогіки (постанова Президії ВАК України №1-05/7 від 9.06.1999 р. та додаток до постанови ВАК України від 11.10. 2000 р. № 1 – 03/8).

За достовірність фактів, дат, назв і т. п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії. Рукописи рецензуються і не повертаються.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31. Рівненський державний гуманітарний університет

ISBN 966 — 7281 — 07 — 7.
університет, 2003

© Рівненський державний гуманітарний

повноцінне сприймання літературних творів, а отже, і літературний розвиток учнів початкових класів.

Як бачимо, робота у системі розвивального навчання потребує педагога нового типу, який має оволодіти глибокими знаннями з психології, що є основою вміння **організовувати співробітництво з дітьми**, у ході якого і відбуваються художні відкриття, засвоєння літературних понять. Адже головне – навчити спілкуванню й співробітництву одного з одним та з іншими людьми, готувати громадян відкритого суспільства.

Художні твори містять величезні знання про світ. Проте ці знання є специфічними, оскільки література, зокрема дитяча, – це особливий художній спосіб пізнання світу. Читаючи художні твори, діти мають справу не з реальною, а заново відтвореною в уяві письменника і втіленою в художній формі дійсністю. Кожний письменник бачить навколишнє життя, предмети, події, героїв у своєму поетичному світлі, добираючи такі художні засоби, які допомагають йому зобразити їх так, як він їх відчуває, розуміє. І письменник, і читач створюють світ художнього твору, водночас відчувають себе умовно за його рамками. У результаті такого співтворчого підходу обоє створюють художній образ, що стає можливим за умови особливого діалогу між автором і читачем. Завдання учителя полягає у здатності спрямовувати й підтримувати змістовий **навчальний діалог** між усіма його учасниками.

Зазначене уможливило прийняття учителем нової позиції, за якої він здатен сам включитися до діалогу як один із його учасників. Таким чином, його думки, висловлювання, оцінки відкриті для критики іншими. У системі розвивального навчання учитель **організовує діяльність учнів** для засвоєння аналізу, змінює зміст і методи викладання так, щоб створити сприятливе мовленнєве середовище для літературного розвитку особистості.

Позитивні результати, отримані у процесі викладання літератури у системі розвивального навчання, дають змогу виокремити декілька умов успішного здобуття літературної освіти молодшими школярами:

- організація діяльності літературознавчого спрямування: повноцінне сприймання твору, набуття теоретико-літературних знань;
- усвідомлення учителем психологічних механізмів засвоєння учнями навчального матеріалу: процесів спостереження, мислення та практичних дій;
- управлінсько-педагогічна зосередженість діяльності учителя на створенні навчальних проблемно-пошукових ситуацій;
- забезпечення відповідного рівня активної навчальної діяльності школярів, спільної роботи (групової, парної);
- уможливлення на уроці вираження дитячого взаєморозуміння, взаємоторчості, побудови навчальних діалогів, співробітництва учнів.

Реалізація зазначених умов має стати базою для формування у молодших школярів міцних літературних знань, інтересу до літератури, до творчості письменників, разом із тим здатності до взаємодосконалення, саморозвитку, самопізнання, літературознавчої компетентності.

Крім специфічних завдань літературної освіти, розвивальне навчання створює реальні можливості для вміння вчитися, пристосовуватись до різних нестандартних ситуацій, формує активну життєву позицію.

Отже, літературна освіта у системі розвивального навчання, яка спрямована не лише на розвиток інтелектуальної, але і емоційної сфери, зверненої до душі кожного учня, його переживань, сердечної зацікавленості долею персонажа, має збагачувати життєвий досвід дитини, давати доступні історичні відомості, формувати людяне ставлення до дійсності, ставати першоосновою для розвитку мовлення, виховання художнього смаку, естетичного почуття, утверджувати основи моральності й громадянськості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Выготский Л.С. Психология искусства. – М.: Педагогика, 1968. – 345с.
2. Волошина Н.Й., Пасічник С.А., Скрипченко Н.Ф., Хропко П.П. Концепція літературної освіти // Початкова школа. – 1994. – № 3. – С. 48-56.
3. Давыдов В.В. Виды обобщения. – М.: МПА, 1972. – 424с.
4. Державний стандарт освіти. Словесність. Читання // Початкова школа. – 2001. – №1. – С. 12-21.
5. Джежелей О.В. Літературна освіта молодших школярів // Початкова школа. – 1994. – №1. – С. 25-38.
6. Дусаविцкий А.К. Формула интереса. – М.: Педагогика, 1980. – 92с.
7. Кудіна Г.М., Новлянская З.М. Информативно-методичний лист про курс “Література як предмет естетичного циклу” для першого класу. Система Ельконіна Д.Б. – Давидова В.В. // Початкова школа. – 1997. – №8. – с. 21-26.
8. Романовская З.Н. Чтение и развитие младших школьников. – М.: Педагогика, 1982. – 128с.

Одержано редакцією 20.03.2003

УДК [372.4.034+159.922.7]:087.5 С.Н. Грипич

**ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ
ЗАСОБАМИ ДИТЯЧОЇ ЛІТЕРАТУРИ**

У сучасних умовах, коли все більше загострюються проблеми культурного і духовного відродження

України, моральне виховання молоді слід розглядати як найголовнішу передумову становлення української державності. Однією з найважливіших умов розвитку суспільства є виховання громадян демократичної держави, здатних поважати права і свободу особистості та які володіють високою моральністю. Державною національною програмою „Освіта” та Законом України „Про освіту” визначено стратегію розвитку освіти в Україні, в якій особлива увага акцентується на підвищенні рівня морального виховання, яке є одним із найважливіших видів виховання і полягає в цілеспрямованому формуванні моральної самосвідомості, звичок і навичок моральної поведінки, розвитку моральних почуттів. Мораль, пронизуючи всю багатогранну практичну діяльність дитини, її емоційну та інтелектуальну сферу, породжує якісні зміни моральної сфери особистості, пов'язані з утворенням поглядів, ставлень, особистих вимог і оцінок – того, що складає внутрішню основу особистості. Взаємозв'язок і взаємодія людини з реальним світом не можуть бути повноцінними, якщо дитина не засвоїла моральних норм суспільства, тому об'єктивна цінність морального виховання у людському житті зумовлюється тим, що пріоритети колективізму, гуманізму, патріотизму мають стати основним законом життя кожної людини, невід'ємною рисою кожної особистості, яка, засвоюючи дійсність, спирається на моральні орієнтири, які закладені в дитинстві.

Вічність та актуальність проблем морального виховання безсумнівні. У різні історичні часи життя суспільства зміст морального виховання полягав в осмисленні та визначенні основних засад та напрямів засвоєння і використання народної і наукової спадщини, формуванні у дітей національної свідомості, самосвідомості, національного характеру, честі, гідності, поваги до рідної мови, національних традицій, звичаїв. Для педагогічної науки все більш очевидною постає проблема недостатньої теоретичної визначеності мети, завдань і змісту морального виховання у навчально-виховному процесі загальноосвітньої школи. Більш детальної розробки потребують також питання розвитку духовної сфери особистості та гуманізації всього суспільства, що передбачають виховання у дитини таких почуттів як совість, людяність, доброчесність, гідність, милосердя [10].

Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить про певну увагу до проблем становлення психологічних механізмів морально зрілої особистості. С.Л. Рубінштейн стверджував, що зовнішній вплив, переходячи у світ дитини, спочатку набуває ідеальної форми існування, а потім через складну систему переосмислення – набуває реальної форми поведінки, щоб цей процес повністю завершився, необхідно врахувати вплив моральних вчинків дорослих на особистість школяра, враження і моральні переживання.

Психолого-педагогічні аспекти морального виховання були у центрі уваги як предмет дослідження в працях І.Д.Беха, О.В.Киричука, І.С.Кона, Г.С.Костюка, Р.С.Немова, С.Л.Рубінштейна, П.М.Якобсона. Окремі аспекти проблеми розглядалися у працях С.Русової, О.Дорошкевича, Л.Виготського, Л.Божович, О.Запорожця, П.Якобсона, Л.Стрелкової.

Л.С. Виготський визначив, що психіка дитини має соціальну природу і її розвиток забезпечується перш за все навчанням [5]. Тому одним із пріоритетних завдань всієї початкової освіти є виховання у дитини моральних якостей, поглядів, переконань та духовно багаті особистості.

Однак треба зазначити, що особливості рушійних сил морального розвитку особистості вивчено недостатньо. Причиною цього є відсутність єдиної цілісної психологічної теорії розвитку особистості, недостатність вивчення психологічних механізмів формування моральних переконань, мотивів власних моральних вчинків.

У нашій статті здійснюється аналіз проблеми морального виховання учнів молодшого шкільного віку засобами дитячої літератури, при цьому враховуємо, що у формуванні моральних понять та переконань молодших школярів домінуючу роль відіграє емоційна сфера, до якої ми відносимо і певний вплив художнього слова. Наші завдання полягали у наступному:

- з'ясувати роль дитячої літератури у формуванні моральної особистості;
- розкрити психологічні особливості сприймання творів дитячої літератури учнями початкових класів;
- визначити основні завдання морального виховання учнів молодшого шкільного віку засобами дитячої літератури.

Сьогодні ніхто не має сумнівів щодо позитивного впливу дитячої літератури на моральне виховання молодших школярів, на формування їх світоглядних позицій. Недаремно В.О. Сухомлинський відмічав, що „найглибший слід в душі свого вихованця залишає той, хто зміг розбудити почуття людської гідності, той, хто примусив маленьку людину задуматися над тим, для чого вона живе на світі...”[8].

Література, в якій відображені основні принципи моралі (як форми суспільної свідомості) дає для дітей вдячний матеріал для їх морального виховання і покликана систематично знайомити школярів із моральними нормами, цілеспрямовано формувати моральну свідомість, розвивати моральні почуття, високі моральні якості, такі як гуманність, правдивість, працелюбність, дисциплінованість, відповідальність, почуття обов'язку і виробляти навички моральної поведінки та морального самовиховання. Досить пригадати твори Т.Шевченка, І.Франка, Л.Українки, М.Коцюбинського, М.Вовчка, В.Винниченка, Б.Грінченка та ін., щоб зрозуміти істотний вплив літератури на дуже широку сферу психіки людини, на її світобачення, формування моральної поведінки у суспільстві, колективі, сім'ї - по суті, на формування всієї особистості людини. Аспекти морального виховання молодших школярів засобами дитячої літератури можна розглядати у контексті проблем і понять психології

особистості, педагогічної і дитячої психології, щоб більш чітко окреслити коло питань, які відносяться безпосередньо до її дослідження.

Моральне виховання молодших школярів засобами дитячої літератури є не стільки метою, скільки процесом оволодіння тим духовним багатством, яке складає зміст літературних творів. Читання учнів та його вплив на моральний розвиток як наукова проблема взагалі та її часткові питання порушувалися С.Русовою, О.Дорошкевичем, які книжку розглядали як джерело національного світобачення, носія морального становлення особистості, наголошуючи на пізнавально-виховному значенні літератури [7].

Ознайомлюючись з новими явищами оточуючого життя, з факторами історії людства, з творами літератури, діти не лише розширюють коло своїх уявлень про дійсність, а й формують певне відношення до них.

Завдяки дитячій літературі дитина пізнає та засвоює модель світу та стосунки між людьми, доторкається до духовних надбань багатьох поколінь, залучається до багатств національної та загальнолюдської культури. Вміле використання творів художньої літератури може дати прекрасні наслідки, оскільки вони були і залишаються ефективним виховним засобом моральності за умови ретельного добору та правильної організації роботи, використання адекватних прийомів і методів. Отже, під час ознайомлення з різноманітними життєвими явищами в учнів відбувається формування певних моральних цінностей. І в цьому процес багато залежить від педагога, від його позиції, який, розбираючи та аналізуючи твір разом з учнями, вчить їх висловлювати свої моральні судження, давати оцінку подіям, взаємостосункам та вчинкам людей. За допомогою педагога дитина має змогу повно оцінити силу художнього слова, його виразність, зрозуміти який вплив на школярів справив літературний твір і у кінцевому рахунку – який внесок вносить дитяча література у моральне виховання школярів. Вплив дитячої літератури на формування моральних почуттів під керівництвом вчителя можна представити у вигляді схеми:

За період навчання в школі діти мають набути не лише необхідний рівень художнього розвитку засобами дитячої літератури, але й досягти того, щоб вона стала певною мірою змістом їх духовного, морального досвіду. Але цей процес є досить складним, що пояснюється в першу чергу особливостями сприйняття літературних творів молодшими школярами: щоб читати і глибоко сприймати твори художньої літератури, потрібно володіти певними знаннями, розвинутою уявою, емоційністю, спостережливістю, здатністю до художнього узагальнення [1].

Сприймання творів дитячої літератури - складний процес, що вимагає від дітей великої творчої діяльності, уважного, вдумливого ставлення до тексту. Проблема морального виховання молодших школярів засобами дитячої літератури і сприймання їх зокрема, є психолого-педагогічним питанням, тому що через безпосередню зустріч (знайомство) з художнім твором, стає можливим виявлення його виховного впливу. Школярі по-різному сприймають прочитане. Це явище є предметом вивчення психологів і педагогів. Вони досліджують питання, чому один і той самий літературний твір глибоко хвилює одну дитину, викликає в його свідомості незабутні враження і залишає байдужою іншу? У своїх дослідженнях сприймання дітьми літературних творів О.І. Никифорова виділяє два ступені: „безпосереднє естетичне сприйняття” і „свідоме сприйняття”, які не існують окремо одне від одного, а вступають у складну взаємодію, доповнюючи одне одного.

Тактовно спрямовуючи читання дітей, беручи участь в обговоренні прочитаного та враховуючи вікові особливості і читацькі можливості молодших школярів, педагоги мають впливати на формування особистості дитини, на формування певних моральних якостей. Отже, що проблему морального розвитку молодших школярів засобами дитячої літератури під впливом навчання необхідно співвідносити із спорідненими проблемами та поняттями психології особистості, педагогічної та дитячої психології.

Молодшим школярам необхідні враження, емоційний, чуттєвий досвід для більш або менш адекватного

сприйняття літературного твору. Але не треба покладатися на стихійне, чисто вікове поповнення того дорогоцінного морального досвіду, який дає дитяча література. Дитяча література має формувати у молодших школярів той високий діапазон почуттів, без якого неможливе сприйняття літературних творів. Шлях до художньої літератури пролягає через досвід життя, через розвиток здатності мислити художніми образами. Не останню роль тут відіграє і досвід безпосереднього читання молодшими школярами, і тому твори дитячої літератури для них є досвідом життя, що допоможе у розвитку їх моральних основ. Чим глибше, повніше сприймається літературний твір школярами, тим дужчим є його суспільне значення.

Психологами робляться спроби встановити закономірні зв'язки між життєвим досвідом учня і глибиною морального впливу на нього прочитаного твору. Певний (хоча і недостатній) життєвий досвід тут потрібно розуміти в широкому аспекті: і як пережите учнем, і як сприйняте ним у процесі навчання, під час читання художніх творів - як сукупність подразників, що впливають на психічну діяльність юного читача, на формування його моральних норм поведінки. У цьому напрямку відомі напрацювання українських психологів Л.К.Балацької, Т.В.Косми, І.О.Синиці. Внаслідок спостережень науковці прийшли до висновку: дітей потрібно готувати до читання літературних творів і до того ж диференційовано, орієнтуючись на індивідуальний характер сприймання, тоді це принесе вагомий результат у процес морального виховання молодших школярів засобами дитячої літератури, буде сприяти опануванню високими критеріями моральної оцінки подій, явищ життя, вчинків літературних героїв, активному і зацікавленому ставленню до дійсності.

Дитяча література є скарбницею духовного багатства людини, що втілює дійсність у конкретну чуттєву образну форму. Літературні образи, відображаючи та узагальнюючи соціальну дійсність, вступають завдяки своїй індивідуальній конкретно-чуттєвій формі у дійсне людське спілкування із читачем. Але вплив літературних творів на внутрішній світ особистості дитини відбувається лише за умови сформованого ставлення до цього виду мистецтва. Щоб твори дитячої літератури морально виховували, необхідно формувати ставлення учнів до самої художньої літератури. Проблема впливу художніх образів на формування моральної поведінки дітей стоїть у ряді проблем вивчення особистості молодшого школяра. К.Д.Ушинський підкреслював, що „той літературний твір моральний, який змушує учня полюбити моральний вчинок, моральне почуття, моральну думку, виявлені в усьому творі” [9]. Художня література, викликаючи певні почуття через знайомство з літературними образами, впливає на формування моральної свідомості, оцінок, суджень, морального досвіду школярів, розвиває їх духовні потреби, допомагає дітям зіставити свої стосунки із ровесниками, дорослими людьми, усвідомити мотиви власної поведінки. Знання, які отримує школяр зі сторінок книг, є важливою передумовою здійснення ним правильних вчинків, дій, а різноманітні форми розкриття літературних образів, педагогічний такт, досвід вчителя (вихователя) підкаже, до якого методу чи прийому краще вдатися.

Форми використання художньої літератури можуть бути різноманітними:

- спільне з дітьми читання та обговорення оповідань, казок, які містять певний, потрібний для морального виховання матеріал;
- самостійне читання дітьми рекомендованих вчителем творів;
- розповідь вчителя про невідомі твори художньої літератури і вчинки їх героїв;
- розповіді дітей про героїв прочитаних книг.

Варто пам'ятати, що у виборі будь-якої з цих форм, важливо так добирати матеріал для розкриття моральних понять, щоб він був дітям зрозумілим і близьким.

Зміст і рівень літературних переваг являють особливий інтерес, тому що характер читацьких запитів школярів певною мірою є показником ефективності педагогічної роботи, в тому числі і з формування їх моральних якостей [6]. У молодшому шкільному віці коло читацьких (особистісних) інтересів різноманітне. В нього входять оповідання та повісті, українські та світові казки; повісті, оповідання сучасної і класичної зарубіжної літератури.

У творах дитячої літератури діти, як правило, знаходять свої життєві ідеали, важливі для них ідеї, що дає всі підстави стверджувати про значний вплив дитячої літератури на формування світогляду молодших школярів. Формування моральних понять буде здійснюватись успішно, якщо молодші школярі будуть спиратися на наочні уявлення, або на відтворені у свідомості зразки поведінки художнього ідеалу. Зважаючи на те, що молодшим школярам більш доступні ситуативно-конкретні та образні поняття, дитяча література опосередковано формує їхню уяву і спонукає до наслідування своєму ідеалу. Це пояснює той факт, що діти не формують новий моральний досвід поведінки, а застосовують той, який накопичений їхнім попередником. Цьому процесу сприяють і позитивні образи художніх творів. Ознайомлюючись з ними школярі оволодівають досвідом літературних героїв, виробляють імунітет проти всього того, що може негативно впливати на їх поведінку. Художні образи, як правило, викликають у школярів співпереживання, наслідування, стан ідентифікації, емоційного зараження та прояв моральних почуттів. Всі ці чинники і є вирішальними у моральному вихованні молодших школярів засобами дитячої літератури, основні завдання якої полягають у наступному:

- допомогти зрозуміти те, що добре і що погано; що справедливо, що несправедливо;
- сформувати потребу бути чесним і говорити правду;

- виробити вміння поважати людей, жити в колективі;
- розуміти відповідальність за свої слова, обіцянки, вчинки.

Отже, система морального виховання молодших школярів засобами дитячої літератури являє собою єдність мети, змісту, завдань і передбачає певні психолого-педагогічні умови та принципи, які потрібно враховувати. Однією із значущих умов є те, що моральне виховання через вплив літератури на молодших школярів має будуватися на основі нерозривної єдності знань, переконань, дій, а школа і вчитель, повинні виробити внутрішні потреби дитини жити і діяти за принципами загальнолюдської моралі. При цьому важливо враховувати:

- закономірності формування ціннісних орієнтирів школярів;
- реально існуюче загальне уявлення (моральний досвід самих школярів);
- характер літературних творів, що впливають на особистісні сприйняття літератури учнями.

Таким чином, виховуючи дитину морально засобами дитячої літератури, намагаймося так впливати на її особистість, щоб у неї під впливом вражень від літературних творів формувалися погляди, поведінка. Обов'язковою умовою має бути пробудження моральної активності самої дитини, яка самостійно засвоює моральні норми і керується ними по відношенню до дійсності, до людей, до себе самої. Завдяки цьому моральне виховання молодших школярів засобами дитячої літератури набуває більшої системності та цілеспрямованості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Беленький Г.И. Приобщение к искусству слова. Раздумья о преподавании литературы в школе. – М.: Просвещение, 1990. – 192с.
2. Бех И.Д. Нравственность личности: стратегия становления. – Ровно, 1991. – 146 с.
3. Бех І.Д. Особистісно-зорієнтоване виховання: Науково-методичний посібник. – К.: ІЗМН, 1998. – 204с.
4. Божович Л.И. Психологическое развитие школьника и его воспитание. – М.: Знание, 1979. – 96с.
5. Выготский Л.С. Педагогическая психология / Под ред. В.В. Давидова. – М.: Педагогика, 1991. – 480с.
6. Молдавская Н.Д. Литературное развитие школьников процессе обучения. – М.: Педагогика, 1976. – 222с.
7. Русова С. Вибрані педагогічні твори: В 2 кн. – К.:Либідь, 1977.
8. Сухомлинський В.О. Вибрані твори. В 5 т. Т.4. – К.: Рад. школа, 1977. – 636с.
9. Ушинський К.Д. Вибрані педагогічні твори: В 2 т. – К.:Рад. шк., 1983
10. Щуркова Н. Нравственное воспитание школьников // Воспитание школьников. – 1990. – №1. – С.13-15.

Одержано редакцією 26.03.2003

ЗМІСТ

Передмова.....	4
1. Постоловський Р.М.	5
ЧАСТИНА І. ПРОБЛЕМИ НАВЧАННЯ ТА ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ.	7
2. Павелків Р.В. Молодший школяр у моральному вимірі міжособистісних відносин.....	7
3. Кіндрат В.К. Формування національної свідомості молодших школярів.....	12
4. Кочкарьова Л.Б. Громадянське виховання молодших школярів.....	17
5. Зубілевич М.І. Формування активної життєвої позиції сучасного підлітка (на прикладі скаутів).....	20
6. Хорошковська О.Н. До проблеми розвитку українського комунікативного мовлення першокласників.....	22
7. Коваль Г.П. Фонетичні знання, уміння та навички у мовно-мовленнєвому курсі початкового навчання української мови.....	24
8. Лещенко Г.П. Мовленнєва компетенція як основний компонент комунікативної україномовної компетенції школярів.....	29
9. Михасюк Т.В. Мовленнєвий розвиток молодших школярів засобами народознавства (на матеріалі народного календаря).....	33
10. Пономарьова К.І. Система лексичних вправ як засіб формування комунікативних умінь молодших школярів.....	36
11. Петрук О.М. Про застосування функціонально-комунікативного підходу під час вивчення граматичного матеріалу.....	39
12. Артемова О.І. Модель розвитку креативного мовлення молодших школярів: теоретичні та практичні аспекти.....	41
13. Шевчук Т.Б. Реалізація лінгвістичного компонента у змісті навчання української мови в початкових класах.....	45
14. Лук'яник Л.В. Етимологічний аналіз як засіб розвитку мовлення.....	48
15. Коченгіна М.В. Пропедевтика складного речення у початкових класах як складова повноцінного мовленнєвого розвитку молодших школярів.....	51
16. Захарчук З.О. Особливості навчання молодших школярів виразно читати.....	54
17. Суржук Т.Б. Диференційоване навчання на уроках читання.....	58
18. Борова В.Є. Логоказка як засіб коригування звукової культури мовлення старших дошкільників і молодших школярів.....	62
19. Маліновська Н.В. Особливості мовної підготовки дітей до школи.....	64
20. Якимчук Р.І. Корекція мовлення першокласників.....	66
21. Прищепя О.Ю. Формування графічних навичок письма у першокласників.....	68
22. Сілков В.В. Теоретико-методичні основи особистісно-зорієнтованого формування поняття числа у молодших школярів.....	70
23. Приймак О.П. Методика вивчення табличного додавання і віднімання з переходом через десяток.....	74
24. Сілкова Е.О. Передумови особистісно-зорієнтованого формування поняття числа у молодших школярів.....	79
25. Гібалова Н.В. Система вправ як засіб диференціації навчання математики в початкових класах.....	82
26. Шутяк В.Г., Шутяк Ж.В. Міжпредметні зв'язки у навчанні молодших школярів (на матеріалі уроків трудового навчання й математики).....	84
27. Шпакова В.С. Врахування вікових особливостей 6-річних першокласників в організації навчальної діяльності.....	88
28. Поніманська Т.І. Формування гуманістичних цінностей у дітей 7-го року життя.....	90
29. Петренко О.Б. Врахування гендерних особливостей молодших школярів у навчально-виховному процесі.....	92
30. Будз М.М. Дитяча музика В.Косенка в естетичному вихованні молодших школярів.....	98
31. Якимчук С.Н. Педагогічні принципи ефективного впливу музики на процес виховання.....	100
32. Рябоконт В.І. Писанкарство на уроках образотворчого мистецтва.....	102
33. Табаровець Л.М. Лінгвістичні засади навчання іноземних мов (початкова школа).....	107
34. Іванова Л.І. Літературна освіта молодших школярів у системі розвивального навчання.....	110
35. Грипич С.Н. Психолого-педагогічні умови морального виховання молодших школярів засобами дитячої літератури.....	112
ЧАСТИНА ІІ. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛЯ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ДО РОБОТИ В УМОВАХ 4-РІЧНОЇ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	117
36. Вашуленко М.С. Перспективи модернізації початкової мовної освіти.....	117
37. Гетманчук Н.О. Комунікативна спрямованість вивчення прийменників у курсі української мови вищої школи.....	122

38. Лесняк Н.В. Мовленнєва практика на заняттях образотворчого мистецтва.....	126
39. Богущ А.М. Підготовка студентів до здійснення наступності і спадкоємності дошкільної і початкової ланок у системі неперервної освіти	129
40. Воробйов А.М. Психологічні особливості пізнавальних процесів молодшого школяра	131
41. Безкоровайна О.В. Педагогічні аспекти гуманізації особистості вчителя в умовах демократизації шкільного життя.....	134
42. Литвиненко С.А. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної діяльності	136
43. Янцур М.С. Профорієнтаційна робота вчителями початкової школи.....	138
44. Михальська В.Р. До проблеми функцій вчителя початкових класів (управлінський аспект).....	142
45. Манжелій Н.М. До проблеми забезпечення наступності між дошкіллям і початковою ланкою освіти	145
46. Дичківська І.М. Інноваційна компетентність педагога як показник готовності до впровадження сучасних технологій дошкільної та початкової освіти	147
47. Ярмак Т.М. Інструментальна підготовка майбутнього вчителя музики початкової школи	150
48. Мельник Ю.С. Організація індивідуального навчання в телекомунікаційному освітньому середовищі	152
49. Байбара Т.М. Місце фахової методики у процесі формування педагогічного мислення майбутніх учителів початкових класів	155
50. Можайкіна О.С. Формування особистості неповнолітнього в контексті запобігання протиправної поведінки.....	158
51. Вербець В.В. Соціально-педагогічний моніторинг у навчально-виховному процесі	162
52. Лопухівська А.В. Особливості організації виховної роботи в сільських загальноосвітніх навчальних закладах	164
53. Присяжнюк Н.І. Навчальна домашня робота учнів початкових класів.....	167
54. Трофімчук В.М. Принцип комунікативно-особистісної організації навчальної діяльності у навчанні англійської мови на немовних факультетах.....	170
55. Дуброва А.С. Принцип новизни у комунікативному підході до оволодіння діалогічним мовленням на заняттях англійської мови	171
56. Мороз Л.В. Кушнір Н.В. Особливості перекладу на заняттях з іноземної мови немовних спеціальностей.....	174
Відомості про авторів	176

Наукове видання

Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в
закладах освіти

Збірник наукових праць

НАУКОВІ ЗАПИСКИ РІВНЕНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО ГУМАНІТАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Випуск 26

Заснований в 1996 р.

Відповідальний за підготовку збірника до видання Янцур М.С.

Редактор збірника наукових праць Коваль Г.П.

Технічний редактор Курченко Н.Б.

Комп'ютерна верстка Хомяк О.Л.

Здано до набору 24.03.2002 р. Підписано до друку 25.04.2003 р.

Формат 60x84 1/8. Папір офсетний № 1. Гарнітура Times New Roman. Друк різнографічний.

Ум. друк. арк. 26,83. Обл. вид. арк. 27,23. Замовлення № 18/1. Тираж 100.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31

Рівненський державний гуманітарний університет, кафедра професійної педагогіки і
трудової підготовки (к. 98, тел. 22-11-18)

Віддруковано в редакційно-видавничому відділі

Рівненського державного гуманітарного університету

33028 м. Рівне, вул. С.Бандери, 12, тел. 26-48-83

О – 59 **Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 26. — Рівне: РДГУ, 2003. — 170 с.**

ISBN 966 — 7281 — 07 — 7.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем теорії педагогіки, психології, дидактики, історії педагогіки, методики навчання, виховання, розвитку, трудової та графічної підготовки і профорієнтації дітей та учнівської молоді в закладах освіти.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, практичних психологів, вихователів, учителів, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

УДК: 37: 371: 372: 373: 374: 376: 378: 379

ББК 74.20